

Sigurd Skirbekk:

Kan vi ha en positiv nasjonsforståelse etter 22.juli?

Tosidig illustrert midtinnlegg Dagbladet 6. Desember 2011

Er et positivt nasjonalismebegrep mulig etter 22/7, spør redaksjonen for Minerva foran dagen møte der et nytt nummer om nasjonalitet blir presentert. For oss som er litt eldre kan spørsmålet minne om Odd Solumsmoens spørsmål rett etter krigen: Er det mulig å skrive poesi etter Holocaust?

Det enkle svaret på denne type spørsmål er et ja, det er mulig. De som tror at alt endrer seg når de har opplevd noe oppskakende og dramatisk i nær fortid, blir gjerne vurderte som nærsynte av sine etterkommere.

Opplevelse av krise henger ofte sammen med erfaring av noe uventet, noe de flest ikke har en umiddelbar forklaring på. Dette burde tilsi søking mot et utvidet sett av nyanserte forklaringer, ikke en avvisning av teoretiske forklaringer. Modernitetens program fra syttenhundretallet kan formuleres som en myndiggjøring ved å utvikle etterprøvbare teorier så langt det er råd, til erstatning for nedarvet tradisjon.

Denne sammenhengen kan tilsier en gjennomgang av vår forståelse av de institusjonene vi lever innenfor, blant annet vår nasjonalitet. En slik gjennomgang vil vise at her gjelder det ikke bare å være for eller imot. Nasjonal tilhørighet er noe annet enn tilhørighet til et fotballag.

Det demokratiske nasjonalitetsprinsippet er en del av arven fra opplysningstida. Nå skulle nasjonen forstås som et fellesskap for et folk, ikke bare oppfatningen til en administrerende elite. Det moralske fellesskap var en forutsetning for det representative demokrati. Folk skulle kunne velge ledere de ikke kjente personlig, men som de hadde tillit til, ut fra felles kultur og felles rettsoppfatninger og ellers ut fra de programmer som kandidatene kunne legge fram. Sosiologisk uttrykt kunne en funksjonell nasjonalitet sies å bygge på en integrativ enhet og en instrumentell variasjon i politiske programmer.

Det var mye som gikk galt ved samfunnsforandringene i etterkant av den franske revolusjon. Napoleon, som skulle gjenopprette den moralske orden og Frankrikes ære, førte Europa inn i forferdelige kriger som er beregnet å ha kostet rundt en million mennesker livet. Men det nye nasjonalstatlige program må alt i alt sies å ha vært en suksess. Dette programmet kan utlegges som et prinsipp om at de stater fungerer best der det er samsvar mellom kulturelle grenser og politiske grenser i den administrative inndeling av stater. Innetter ville en da ha et kulturelt-moralsk grunnlag for lojalitet og orden, uten å måtte basere seg på voldsmakt. Utetter ville alle vite hva de skal forsvare og hva det ikke er legitimt å erobre. Perioden 1814 -1914 er det hundreåret i europeisk historie da det nasjonalstatlige prinsipp hadde størst oppslutning. Alt i alt ble dette kanskje det fredeligste hundreåret i Europa.

Det er ikke holdbart å skyldte på ”nasjonalsimen”, hvis en med det uttrykket mener det nasjonalstatlige prinsipp, som noen forklaring på verdenskrigene i forrige århundre. Keiser Franz Josefs angrep på Serbia i 1914 og Hitlers angrep på Polen i 1939 var begge deler brudd på det nasjonalstatlige prinsipp. Både tyske og engelske historikere har senere framholdt at den nazistiske ekspansjonspolitikken må kalles imperialistisk heller enn nasjonalistisk. (Peter Alter: *Nationalismus*, 1985. Anthony D. Smith: *Theories of Nationalism*, 1983.)

Når det gjelder annen verdenskrigene kan det til og med hevdes at det var folk med et sterkt nasjonalt engasjement som utgjorde hovdetyngden i den motstanden som stoppet nazismen. Heller ikke i etterkrigstida har det nasjonalstatlige prinsippet vært noen hovedgrunn til kriger. Vi har opplevd mange kriger etter Krigen, men bare et fåtall har vært mellom nasjonalstater, og da gjerne mellom stater som gjort seg avhengige av en autoritær leder eller av ytre fiender for å sikre samholdet

Utviklingen av demokratiske nasjonalstater har ikke gått like lett i alle land. I flere kontinentaleuropeiske stater kom folkelige demokratikrav til å bli stående ni sterkt motsetning til et aristokrati som hevdet monopol på den nasjonale fortolkning. Motsetningene mellom et revolusjonært venstre og et aristokratisk høyre kunne ta voldelige former. I Spania førte det til borgerkrig.

På en slik bakgrunn må en si at utviklingen av den norske nasjonalstaten foregikk på en forholdsvis fredelig måte. Den norske overklassen i 1814 besto av borgerlige embetsmenn med sans for prinsipene fra den franske og amerikanske revolusjon. Folkeflertallets talsmenn var sjølstendige bønder med leseferdighet, en arv etter Pontoppidan. De folkelige motkulturene fra Hans Nielsen Hauge og framover hadde talsmenn som baserte seg på argumenter og

forhandlinger. Ingen i den norske overklassen risikerte liv og helse ved å gi fra seg privilegier.

I Norge kom nasjonsbyggere og demokratibyggere stort sett til å trekke i samme retning. Moderniseringprosessene i Norge ble ikke preget av opprivende konflikter.

Vi kunne godt skryte av det vi har oppnådd. Men det er kanskje mer kledelig å la andre gjøre det for oss. Den hollandske kulturforskeren Geert Hofstede har argumentert for at Norge er et land med liten avstand mellom styrende og styrte, og dessuten som et land med lite patriarkalsk undertrykkelse av kvinner. Den canadiske antropologen Raoul Naroll omtalte for noen år siden Norge som "*the modell country*" etter en krysskulturelle analyse av mange verdier. FNs utviklingsprogram UNDP har flere ganger på 2000-tallet omtalt Norge som verdens beste land å bo i. I sommer kunne den østerrikske storavisen Kurier utrope *Norwegen* som verdens mest demokratiske stat, etter en sammenlikning av 180 kandidater. Så sent som 1. Desember i år offentliggjorde Transparency International sine vurderinger av verdens minst og mest korrupte stater. Norge kom, sammen med andre nordiske land, i tetgruppa for de seks minst korrupte stater i verden.

Kort sagt: Det er mulig for nordmenn å ha et positivt nasjonalismebegrep. Jeg kunne føye til at det burde også være lov til å skrive begeistret poesi om fedrelandet, og ikke bare lage ironiserende tekster.

Og likevel, sammenliknet med samfunnsdebatten i flere andre land, så er det noe som mangler. Spennvidden i den politiske debatt er forholdsvis liten. Langt på vei mangler vi en kritisk kulturkonservativ elite her i landet, og det skyldes ikke bare størrelsen på landet. En talsmann for Litauen, et mindre land enn Norge, har sagt at hans land ville en person som ugjerningsmannen fra Utøya blitt fanget opp av et intellektuell kulturkonservativt miljø. I den grad han ikke ville latt seg korrigerer av fornuft og en profesjonell tradisjon, hadde han blitt lagt merke til i tide. En slik diagnose kunne tilsi at vi trenger mer kulturkonservativ miljødannelse i Norge, ikke mindre.

Et annet forsømt felt som kan virke vanskelig og dermed ubehagelig, gjelder den økologiske utfordring, som er noe langt mer enn et spørsmål om klimautslipp. Menneskeheten forbraker i dag naturressurser fortere en naturen er i stand til å reprodusere. Leder for *Global Footprint Network*, Mathis Wackernagel, hevder, har, etter litt andre analyser av seks tusen typer av data

fra FN og annet hold, kommet til at naturens bærekraft for lengst er overskredet og at året da overskridelsen skjedde kan settes til 1987. Når vi ikke merker så mye til dette foreløp, er det fordi vi spiser av våre barns mat, som det dramatisk uttrykkes. Dette er like fullt utfordringer våre etterkommer ikke vil komme utenom. Og her er det ikke bare snakk om justeringer av livsvaner. Både målene for konsumsjonspolitikken, reproduksjonspolitikken og migrasjonspolitikken vil måtte begrenses. Også de ideologiene som nasjonalstatene har bygd på vil bli utfordret. Det gjelder liberalisme og sosialismen, og også en antroposentrisk menneskerettforståelse uten økologiske artikler.

Kanskje skulle en altfor sjøltilfreds nasjonalitetsbegeistring suppleres med en galgenhumor: Det er godt bra hittil, ropte mannen da han passerte femte etasje i et fall fra tiende!